

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 18

1 Յոշնոշար 1899

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատր Ալի Ճառտէսի Թիւ 20

1899

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

— — —

- 1 Ալպեանք .
- 2 Պատարագամատոյց Ս. Սահակայ :
- 3 Ս. Գրոց Ժամանակագրութիւնը .
- 4 Օրենսդրութիւն Օսմանեան ըստ ծիսի Անաֆիտայ-
- 5 Անանիա Նարեկացի .
- 6 «Պատկեր» հանդէսն .

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Իննեւորդ Տարի

ԹԻԻ 18

1 Յունուար 1899

ԾԱՆՕԹ. Բաղմազէպի Յունվար (1899) էջ 36 .

Դիտողութեանց պատասխանն՝ ընդ հուպ : ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ .

Ա Լ Պ Ե Ա Ն Ք

ՄՇՏՆՋԵՆԱԻՈՐ ԶԻՒՆՆ ԵՒ ՍԱՌՆԱՐԱՆՔ

(Շարունակութիւն տես քիւ 17)

Այսչափ զեղեցկահիւս հրայակերտն ամեն տարի հազարաւոր այցելութիւն կը վայելեն ի Շամոնիքս , Սառնակոյտ ծովին վարի մասն հառաքելով : Հիանալի անցք :

Այդ կիտուածոյ վտակներն որ միայն ցերեկներն կ'ընթանան խոխոջալով , եւ գիշերներն ցրտոյն սաստկութենէն կը ստռին , սառոյցներուն վրայէն դիմելով այն ջրհոր կամ աւազան կոչուած անազին խոռոչներու մէջ՝ ուսկից կը ծնին Եւրոպոյ հսկայ երակներն Բո , Հռենոս , Հռոքանոս , Դանուբ , եւ այլն : Հոսանքն զանոնք կը մղէ դէպ ի հասարակաց ջրամբարն՝ ծով , ուր արեգական ազդեցութեամբ շոգիացած օդային հոսանաց մղմամբ կը հասնին դարձեալ մեկնած տեղերնին : Հոն կ'անձրեւէ ստորտալին վրայ , կը ձիւնէ դադաթան մօտ : Երկար կամ համառօտ հանգստենէ յետոյ նոյն ընթացքն կ'ըսկսի շարունականցնելով ձեան սառի վտակի առուի գետի ուղիս ծովու :

անպի եւ ձեան վիճակներէն, եւ այսպէս շարունակ : Մշտա-
տեւ շարժումն կը տիրէ . եւ ահաւասիկ :

Կատարուած հաշիւներուն համաձայն զոր եւ քննած չեմ,
սակայն տարակուսական անգամ չեմ կարող նկատել, ամեն
տարի տառն եւ ութ մեզր բարձրութեամբ ձիւն կը տեղայ
Ալպեանց վրայ . երբեմն երկու մեզր օրուան մէջ . այս հան-
դիպած է ինծի : Այս հաշուով տասը տարուան մէջ 180 մեզր
բարձրութեամբ ձիւն կ'ընէ . 1800՝ հարիւր տարուան մէջ .
եւ եթէ այսպէս հաշուենք՝ լուսնի լուսներուն համեմուտ զը-
ռարութիւն չենք կրեր : Սակայն ընդհակառակն, փոխանակ
աւելնալու՝ տարուէ տարի կ'ընկնին : Ինչ կ'ըլլայ ուրիշն
տարեկան 18 մեզր բարձրութեամբ ձիւնն : Մաս մը հողմոց
ձեռամբ կ'աւլուի . մաս մը ձորերու եւ խորխորաներու մէջ
կը ծածկուի հիւսիսու թաւալմամբ, մաս մ'ալ հարաւային հող-
մոցն երեսէն կը հալի : Խորչակն՝ զոր ձիւնակեր կը կոչեն
Ձուիցերիացիք, օրուան մէջ մեզր մը բարձրութեամբ ձիւն կը
լափէ կը լուծէ : Մնացեալն իր բնական ծանրութեամբն եւ
խոնաւութեան ազդեցութեամբ կը կարծրանայ եւ առանձին
խաւ մը կը ձեւացնէ ձեան եւ սառին մէջ . զոր հին ձիւն
կ'անուանեն : Այս ալ մեղմիւ կը սառանայ եւ կապուսակ դոյն
մը կ'առնու : Այսպէս՝ ինչ որ հալելով կորուսին սառնարանք՝
կ'ըստանան վերստին եւ կը նորոգին : Ծշղիւ ծով մ'է՝ այլ սա-
ռուցիկ հարթ ու լայն միանունքն , որ մեղմիւ կ'ընկնայ եւ
սառած գետի մը նման զառիթափ կը խոնարհի դէպ ի ձորն եւ
հովիտ : Այս անհուն զանգուածներն որ անշարժ եւ մեռեալ
կարծես կը թուին, կը շարժին , կը շարժին , թէպէտեւ դան-
դաղաբար . իրենց ընդարձակութեան եւ զրաւած գիրքին
հակման համեմատ : Բազմաթիւ հռչակաւոր բնագէտք՝ եւ յի-
րաւի բազմաթիւք՝ առ ետեղ իրենց քննութիւնքն կատարած
են , ստուգելու համար այդ շարժման պատճառն եւ օրէնքն :
Սառնարանք իրենց բնական ծանրութեամբ պատճառու կը
շարժին արդեօք՝ թէ սառոյցի՝ եւ հալման առաջ բերած մաս-
նական հերածեւ խողովակներուն մի առ մի ընդլայնմամբն :
Երկրաբանք միաբան չեն տակաւին : Վասն զի ջրոյ բնական
ծանրութիւնն ալ կայ՝ զոր մոռնալու չենք . երբ սառնարան-
ներու սառլին երեսն չեւթութեամբ հալի՝ սառն վրայէն կ'ընայ
շարժիլ . որչափ ալ անհուն ենթադրենք : Սակայն սառնարանք
իրենց ամեն ծածուկն չյայտնեցին դեռ . այլ որոնց որ իրենց

չարունակ չարժման հաւատք չեն ընծայեր՝ արդեամբ կը պատասխանեն ։

Hugi բնագէտն 1827ին Սհարի սառնարանին վրայ խրճիթ մը շինել տուաւ չոր քարերէ . իր ուսումնասիրութեանց համար ։ Ինչ կ'ընէ սառնարանն . քննարանն տեղէն կը փոխադրէ . 1836ին քննարան խրճիթն 71½ մեղր վար իջած էր . 1841ին 1428 մեղր վար՝ իր առաջին դիրքէն ։ Տեսած էք այսպէս թափառաշրջիկ տուն մը ։ Տարեկան չարժումն եղած էր 102 մեղր ։

Կենդանեաց վաճառական մը 1800ին կամ 1801 , գաղղիական բանակին մատակարար , Ս. Թէոտիլի կիրճէն դէպ ի Զերմադ երթալու գծով սեպտ. 20ին ճամբայ կ'ելլէ . իր անունն է Կալ . հետը ունէր Ռիկոլէ անուամբ սպասաւորն եւ ջորի մը՝ որուն անունը չեմ գիտեր ։ Կենդանին բռնաւորեալ էր 7000 զանազան չափով ոսկի պարունակող պարկով մը ։ Իտալական զառիվերին վրայ ամենայն ինչ գոհացուցիչ էր ։ Կիրճն անցնելուն պէս մատախուղն եւ սոսկալի ձեան փոթորիկն կը չփոթեն ճամբան սառնարանին վրայ , եւ յանկարծ ջորին իր բռնով՝ եւ ծառայն որ կը սանձավարէր՝ անկրկնոյթ կ'ըլլան ակնթարթի մը մէջ . կարծես լարուած որոգայթ կար , ինդճ Կալ հազիւ հազ իր հեաքին վրայ դառնալով կը համնի տուն . արտում մանաւանդ իր դրամն ու ջորին կորսնցնելուն վրայ ։ Անօգուտ եղան լուր խուզարկութիւնք ։ Զերմադի ժողովըրդապետ քահանայն օր մը պառոյտի ելլալով իր աւանդապահ ծառային հետ՝ կը համբառնայ մինչեւ Ռիֆէլնուն , Ռիֆէլպէրկի հռչակաւոր օթեւանէն վեր . եւ դիտակով մը սառնարանին եզերաց վրայ սեւ անսովոր բան մը կը նշմարեն ։ Կ'երթան կաղն ի կաղ . եւ քնչ տեսնեն . Ռիկոլէ ծառայն , ջորին եւ գումարն արծաթի մաքուր պահուած . մանաւանդ վերջինն , Կ'առնէ զայն եւ առանց մարդու բան յայտնելու կը պահէ , իսկ մեռեալը կը թաղէ ։ Յիսուն տարի յետոյ սառնարանն մինչեւ հոն բերած էր այդ կտակն ։ Ժամանակ մը վերջը խղճի խայթէն նեղուած՝ պարկին մէջ գտնուած վաճառականին թղթերէն տեղեկանալով կ'երթայ ի Սիոն եւ ամբողջն կը յանձնէ եպիսկոպոսին , որ Առաջայի առաջնորդին կը դրէ ։ Կաւ մեռած էր , այլ իր ժառանգներն յայտնի է թէ այս յանկարծական աւետիսէն չնեղուեցան ընաւ ։

Ահա ուրիշ պատմութիւն մ'ալ , աւելի զգայական ։ Սառ-

նարանի մօտակայ գիւղին չինականներէն մին օր մը տօնա-
վաճառ գացած ըլլալով՝ ետ չդառնար : Կինը յուզուած էրկանը
յապաղելէն կը դիմէ չորս կողմ կը հարցաքննէ եւ տեղեկու-
թիւն կ'առնէ՝ թէ գինեւան մը մէջ քիչ մը ուշացած ըլլալուն՝
սառնարանին ճամբով ետ դառնալ մտադրած էր . ամենէն հա-
մառօտն ըլլալով : Կասկած չէր մնայած . թշուառական գիւ-
շերուն մութին վնի մը մէջ ինկած էր . կինն այրի կը մտար :
Հացաւ իր էրիկն տարի մը, եւ կրկին ամուսնութեան գիշա-
նելով միտթարուեցաւ : Սակայն օրէնքն իր առաջին էրկան
մահուան վկայութեան գիրն կը պահանջէր . գիւղապետն օրի-
նապէս չհաստատուած մահուան վկայագիրն կը զլնար . ա-
մուսնութիւնն չկատարուեցաւ : Տանուինը տարիներ անցած
էին եւ ահա օր մը մեռեալն կը յայտնուի . սառնարանէն ելած
էր առանց փոփոխութեան , միայն սրունքներէն մին տարած
էր սառն : Ճանչցուեցաւ անձն եւ օրինապէս թաղուեցաւ
մարմինն . կինն կրնար այլ եւս ազատօրէն ամուսնանալ :

Այս կրկին օրինակներուս մէջէն յայտնապէս կ'երեւի՝ զի
այս սառնարանք զրեթէ 100 մեդր տարեկան տեղափոխութիւն
կ'ընեն : Արագաշարժ սառնարաններուն երազութեան միջին
չափն է այս : Այլ թէ այս դանդաղ այլ յարատեւ շարժումն
չարունակէ՝ օր մը մշակութեան եւ բնակութեան դաշտերն
կրնան ծածկել եւ հեղեղառքն պարսպել . այսպէս կրնայ ոք
մտածել : Այո՛, կան օրինակներ . այլ Նախախնամութիւնն
կարդադրած է այդ ալ : Սառնարանք՝ ըստ ձմերուան ցրտու-
թեան աստիճանին եւ ձիւնին չափին՝ կամ ամառան ջերմու-
թեան՝ կրնան աճիլ , պակսիլ , նոյն մնալ : Երբ հա-
լումն աւելի է քան սառոյցն՝ եղերքն կը քաշուին . ետ կը
դառնայ կ'ըսեն . հակառակն՝ ձորերուն մէջ կը մղէ զիրենք :
Այս պատճառաւ մեծապէս կը ճօճէ իրենց շարժումն : Լեռնորոյ
խօսքին համաձայն՝ այդ սառնարանք եօթն տարուան մէջ ետ
եւ առաջ կ'երթան փոխադարձաբար : Իրողութիւնն այդ է .
բայց ոչ այդ պառաւական եօթնամեակն : Մանաւանդ թէ
յիսուն տարիէ ի վեր սառնարաններէ շատերն զգալի կերպով
համառօտած են : Շամոնիքսի ձորին մէջ Պոստոնոյի սառնա-
րանն որ վտանգ կ'ըսպառնար համայուն գիւղակին՝ 332 մեդր
ետ քաշուած է , եւ 80 մեդր կտրուած է իր թանձրութենէն .
հազարաւոր ուղեւորք կրնան վիայել : Կրկնաեղուալարի կրկին
սառնարանայ ետ քաշուին աւելի զգալի է . նահանջի գեալին

կարծես այրած ու մրրկած է : Յայտնի է թէ գեղեցիկ տեսարան մը պակասած է այսու . սակայն սառնարանաց սիրահարք թող չախրին . վասն զի նահանջի ժամանակն անցած կ'երեւի . այս սոսկալի ձմեռներն եւ խոնաւ ամառներն կը վտխաւակեն այդ կորուստն : Եթէ այս իսկ պակսէր՝ զեռ անհուն ասպարէզ կայ սիրալաւ սրտերու ամեն պիտոյից բաւական : Տոֆինէի մէջ Բելլուի լեռնաշղթայն զրեթէ 160,000 քառակուսի մեղր տարածութեամբ սառնարան մը կ'ամփոփէ : Սալուայի մէջ բացի Մորիէնի եւ Դարանդէզի հրաշալի սառնարաններէն՝ որ զեռ չափուած չեն կարծեմ՝ եւ կամ թէ ես չեմ գիտեր չափն՝ Սպիտակ լեռն սառնարանք 282,000 քառակուսի մեղր տարածութիւն ունին : Աւելցուցէք ասոնց վրայ զուիցերեան Ալպեանց անհուն գոգերն , մանաւանդ Վարդ՝ Օպերլանտ եւ Պեռնինա լեռանց սառնակոյտն , որ զրեթէ 560,000 քառակուսի մեղր տարածութիւն է . զրէք ասոնց վրայ զիրօեան լեռնոց համբարներն ալ : Այէչի հիանալի սառնարակն միայն՝ որ Ալպեան սառոյցի գետերուն ամենէն մեծն է՝ որ 21,000 երկայնութեան ընթացքով Յիւնկֆրաուէն կ'իջնէ մինչեւ Վալէ՝ 24,000,000 խորանարդ մեղր հաշուած է գիտնականէ մը : Գէտերն եւ վերամբարձք երկիւզ չունենան թող , սառոյցն չպակսիր իրենց : Որչափ ալ անսպառ այսօրուան սառնարաններու տարածութիւնն , սակայն երկրաբանական մերձաւոր դարաշրջանի մը հետ համեմատելով ոչինչ է արդարեւ . այդ դարաւոր ժամանակն սառնաշրջան կը կոչուի : Անհակառակելի է՝ թէ եւրոպեան հիւսիսային եւ կեդրոնական բաժինն երբեմն հաստրակածային ջերմութեան ամեն բարիքն վայելել յետոյ՝ յանկարծ սոսկալի ցրտութեան մատնուած է : Հնդկական կլիմային՝ յորում փիղն եւ ռնգեղջիւրն կ'ապրէին՝ յանկարծ կրօհնկանտիպ կլիմայն յաջորդած է : Ինչո՞ւ այս : Ոչ ոք զիտէ պատճառն . այլ ոչ ոք տալակոյս ունի : Կան երկրաբան զիտանականներ որ կրկին սառնաշրջան կը փափաքին ընդունել : Ոչ միայն զուիցերեան զուրաններն՝ այլ նաեւ Գաղղիոյ արեւելեան՝ բաժինն մինչեւ Լիոն՝ բիէմօնգեան դաշտերն՝ լոմպարտիականն՝ հարաւային Գերմանիան մինչեւ Դանուբ՝ սառնապատ երկիրներ էին : Սառոյց մը՝ որուն թանձրութիւնն հազար մեղրէ աւելի էր՝ զուիցերական լճերն՝ ճինեվրեանն՝ լիւսեռնեանն՝ Յուրիկինն եւ այլն կը ծածկէր . իտալական Մաճճիորէն՝ Լուկանոն՝ Դոմոյի՝ Կարտայի լճերն սառնարանք էին , եւ մին-

չեւ իսկ ասոնց հարաւային զուրաններն , կը չփոթի միտքն այս տարածութեան տուեալ . սակայն եղելութիւնն է այս , Հնօրեայ այդ սառնարանք իրենց բնական եւ անցած զեանին վրայ ամենավկայ հետքեր թողած են , ասոնց կարգէն են քարակուտակք (Moraines) , ալեւոր ժայռք (Roches striées) , կուտակ ժայռք (R. moutonnées) , թափառիկ կարկառք (Blocs erratiques) :

Ձմեռներն երբ շատ ձիւն տեղայ՝ 25 կամ 30 հարիւրորդ՝ մինչեւ որ հալի՝ քաղաքներու պողոտայից երկու կողմը երկայն պատնէշներու նման կը տեսնենք ձեան՝ քարերու՝ տղմի եւ աղբււաց խառնուրդ մը , ամեն ահտակ . այս՝ մարդոց ձեռքով չինուած քարակուտակ մ'է ըսելիք : Բնական քարակուտակներն կը կազմուին մերձաւոր կատարներէ ինկած ապառաժութիւններով , ժայռի բեկորներով , քարի եւ խճի կոյտերով . վերջապէս ինչ որ այդ շարժող զօրութեան առջեւ կրնայ ճակատ տալու յանդգնել՝ կը մղի կը քշուի եւ անոր երկայնքին աջն ու ձախն կը դիզուի . ասոնք են կողմնակի քարակոյտքն , երբ՝ կրկին սառնարանք գան եւ զիրար համբուրելով միմեան ի մի ձոյլ՝ հոսանքին ճիշդ մէջտեղն երրորդ զուգահեռական քարակոյտ մը կ'ամբառնայ . եւ որչափ օժանդակ սառնարան՝ այնչափ միջին քարակոյտը :

(Շարայարեյի)

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ

ՍՐԻՈՑ ՀՕՐՆ ՄՆՐՈՑ ՍԱՀԱԿԱՅ ՊԱՐԹԵԻ

Հ Ա Յ Ր Ա Պ Ե Տ Ի

(Շարունակութիւն տես թիւ 17 եւ վերջ)

«Սարկ.» — « Եւ եւս հաւատով » :

«Քան.» — «Գոհանամք զքէն տէր Աստուած հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որ արժանի արարեբ զմեզ երկնային պարգեւացս այսոցիկ , հաղորդութեան մարմնոյ եւ արեան միածնի քո , տեառն մերոյ եւ փրկչիդ Յիսուսի Քրիստոսի : Աղաչեմք զքեզ տէր , մի լիցի սա մեզ ի դատապարտութիւն յաղագս մեղաց մերոյ . այլ ի զգաստութիւն խորհրդոց մերոյ եւ ի կատարումն ամենայն գործոց առաքինութեան . որպէս զի սրբելով սորա զիմ ոգիս եւ զշունչ եւ զմարմին՝ պատրաստեացէ լինել տաճար բնակութեան Հոգւոյդ սրբոյ . առ ի գտանելոյ ինձ ողորմութիւն անաջի ահաւոր բեմին ի մասին սրբոցն ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր . ընդ որում քեզ Հօր եւ Հոգւոյդ սրբոյ վայել է փառք իշխանութիւն » :

« Խաղաղութիւն ընդ ամենեան » :

«Սարկ.» — « Աստուծոյ երկրպագեացուք » :

«Դպ.» — «Առաջի քո » :

«Քանանայն ի մեզ եկեղեցւոյն ասե զաղօթս » :

«Զքէն գոհանալով տէր բարեբար աղաչեմք զի յամենայն ժամ արժանի արասցես համարձակութեամբ սրաիւ հաղորդութեանս այսմիկ մինչեւ ի վախճան կենաց մերոյ . եւ զկատարումն մեր կնքեացես ուղիւ խոստովանութեամբ , քրիստոնէութեամբ վախճան մեզ շնորհելով . որպէս զի պահելով դպաստ-

ուիրանս քո ի կեանս յայտոսիկ՝ եւ ի յերկրորդ գալստեանդ քո փառօք Հօր եւ ամենայն հրեշտակօք՝ յափշտակեսցուք ամպօք ընդ առաջ քո յօգս . ընդ ամենայն սուրբս քո կացցուք ընդ աջմէ քուսմէ . եւ ժառանգեսցուք զիսկզբանէ աշխարհի պատրաստեալ արքայութիւնդ սրբոց քոց . եւ զոհութեամբ փառաւորեսցուք զՀայր եւ զՈրդի եւ զսուրբ Հոգիդ , այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս » :

«Քահանայն կնքէ զժողովուրդն» . — «Կատարումն օրինաց եւ մարգարէից դու ես Քրիստոս Աստուած մեր՝ որ լցուցեր զամենայն հայրակամ⁽¹⁾ տնօրէնութիւնդ քո . լցո՛ւ զմեզ Հոգւովդ քով սրբով » :

« Եւ արձակին խաղաղութեամբ » :

Անհրաժեշտ է այս անդրադարձութիւն՝ թէ բուն Ս. Պատարագին խորհուրդն շատ համառօտ կանոն մ'ունի ի Տեառնէ աւանդեալ . թէ ինչ եւ յորում է այդ՝ ընթերցողք կրնան համեմատելով Բարողի եւ Ոսկեքերանի (որոց թարգմանութիւնն թէպէտ եւ կայ ի նախնեաց մերոց՝ սակայն հաճոյական թուեցաւ երբեմն մեզ ի յունէն կրկին յեղուլ ի մերս , որ Պատկերիս Ե. տարւոյն մէջ հրատարակուած), եւ մերոյս այժմեան զործածականին եւ ներկայիս Պատարագաց մատեանքն՝ հասու լինել այդմ . կենսական կէտեր կան զորս ամենն ալ ունին անհրաժեշտ . եւ այս որչափ տեսիլ պարզ՝ թէ եւ երկար միշտ՝ մեծի հնութեանն նշանակ է :

(1) Մին յօրինակաց՝ « հայրական » :

Ս. ԳՐՈՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Շարունակութիւն տես քիւ 17)

Ե. Աբրահամի կոչումէն մինչեւ եգիպտոսէն ելլելը : Այս պարբերութեան զիտաւոր թուականները Ս. Գիրք բացորոշապէս կ'աւանդեն : Աբրահամ եօթանասուն եւ հինգ տարեկան էր երբ մեկնեցաւ խառանէ երթալու համար յերկիրն Քանանու , Ծննդ . ԺԲ . 4 : Հարիւրամիայ էր , երբ Իսահակի ծնունդն իրեն աւետուեցաւ : Ծնն . ԺԷ . 1 եւ 17 . ԻԱ . 5 : Քառասուն տարեկան՝ Իսահակ կին առաւ զԲեթեկա , եւ քսան տարի վերջը ծնան Եսաւ եւ Յակոբ . Ծնն . ԻԵ . 20 եւ 26 : Ուստի Աբրահամու Պաղեստին գալէն մինչեւ իւր թուանց ծնունդը , ութսուն եւ հինգ տարի անցած էր : Յակոբ 130 տարեկան էր , երբ եկաւ յեգիպտոս . Ծնն . ԽԷ . 9 : Իւր որդիքը նոյն երկրին մէջ բնակեցան 430 տարի . Ելք . ԺԲ . 40 : Բոլոր այս թիւերն ի միասին ամբողջ պարբերութեան համար 645 տարիներու գումար մը կուտան :

Միայն Իսրայելացւոց եգիպտոսի բնակութեան թուականը վէճի տակ է : Եօթանասնից թարգմանութիւնը եւ Սամարացի Հնգամստեանը կը ներկայացնեն՝ Ելք ԺԲ . 40 , նշանակելի տարբերութիւն մը , զոր կը հաստատեն Ստոյն Յովնաթանու երուսաղէմի թարգմաններն . « Իսրայէլի որդւոց եւ անոնց հարց յեգիպտոս եւ յերկրին Քանանու բնակած ժամանակամիջոցը 430 տարի է » : Ուստի այս թուականը իւր սկզբնաւորութիւնը կ'առնուէ Աբրահամու Պաղեստին հասնելէն : Եւ որովհետեւ այն ժամանակէն մինչեւ Յակոբայ եգիպտոս գալուստը 215 տարիներ անցած էին , Երայեցւոց յերկրին Գեոեմայ բնակութիւնը հաւասար աւելողութեամբ 215 տարի եղաւ : Յովսեպոս (Հն . Հր . Բ . ԺԵ 2 .) յառաջ կը բերէ այս հաշիւը , եւ Գալմէ նոյնին կը հետեւի , Մեկն . ԺԵ . 13 . , եւ անոր հետեւէն մեկնիչներէն շատերը այս կարծիքը

կ'իւրացնեն եւ Եօթանասնից ընթերցուածին կը հետեւին : Սակայն այս տարբերութիւնը յոյն թարգմանութեան ամէն հին ձեռագիրներուն մէջ չէր կարգացուեր . որովհետեւ Ս . Թէոփիլոս Անտիոքացի (առ Աւտոլիկոս Գր. Գ. Թ. 10) կը գրէ թէ Իսրայելացիք 430 տարի ընակեցան յեգիպտոս : Ս . Յովհանն Ոսկեբերան , որ յառաջ կը բերէ 215 տարիներու տեւողութիւնը (ի Ծնն. ճառ ԼԷ) , այլուր սակայն (ի Գործ. Առ. Ծ. ԺԶ.) կ'ընդունի որ Եբրայեցիք Փարաւոններու երկրին մէջ մնացած ըլլան 400 տարի եւ աւելի : Երուսաղէմի Թալմուտը , (ճառ Սեկիլլա) Ելից Գրքին այս 40 համարը ցոյց կուտայ իբրեւ մին տասներեք տեղերէն զորս Եօթանասուն թարգմանիչք բարեփոխեցին Հնգամատեանի թարգմանութեան մէջ ի պատճառս արքային Պտղոմեայ : Արդէն՝ « եւ իրենց հարցը . . . եւ յերկրին Քանանացւոց » բառերը չեն յարմարիր խօսքի շարքին , այնու զի հոն միայն Եգիպտոսի վրայ կը խօսուի . ուստի կ'երեւի թէ յաւելուածոյ ըլլան :

Ամենակարճ թուականին պաշտպաններն իրենց կարծիքը կը հաստատեն Պողոս առաքելոյն վկայութեամբ , Գաղ. Գ. 17 . եւ Մովսէսի ծննդաբանութեան հակիրճ ըլլալուն պատճառաւ : Արդարեւ Առաքեալը ըստ զիպաց կը խօսի օրինաց ծանուցման եւ հրատարակութեան վրայ , որ տեղի ունեցաւ աւետիքէն 430 տարի վերջը : Բայց այս 430 տարիներու սկզբնական կէտը չորոշեր . այնպէս որ , փոխանակ զայն՝ Աստուծոյ առ Աբրահամ առաջին խոստումէն սկսելու , երբ կը մըտնէր յերկիրն Քանանու , շատ ազէկ կարելի է սկսիլ յետագայ խոստումներէն , որոնք կրկնուեցան եւ երեքկնեցան Աբրահամու , Իսահակայ եւ Յակոբայ : Գալով Մովսէսի ծննդաբանութեան , արդար իրաւամբ կրնանք զայն ալ համառօտուած նկատել , ինչպէս ուրիշները , որոնց վրայ խօսեցանք :

Եբրայական օրինակը որ 430 տարուան տեւողութիւնը կուտայ , առանձին չէ : Նոյն թիւը առաջ կը բերեն նաեւ Օնքէլոսի թարգմանը , Բէշիթօ , լատին Վուկաթա , Սաատիւ առի արաբերէն թարգմանութիւնը՝ եւ Վինետիկի յոյն թարգմանութիւնը : Սոյն այս կ'ապացուցուի Ս . Գրոց ուրիշ տեղերէն : Եբրայեցւոց դերութեան ժամանակը Աբրահամու նախագուշակուած էր . « Դիտցած ըլլաս որ քու որդիքդ իբրեւ պանդուխտ պիտի ապրին երկրի մը մէջ՝ որ իրենցը պիտի չըլլայ . պիտի ծառայեցնեն զանոնք եւ պիտի չարհարեն չորս

հարիւր տարի» Ծնն. ԺԵ. 13 : Այս մարգարէութիւնը , զոր կը յիշենէ նախասարկաւագն Ս. Ստեփանոս , Գործ. Է. 6 եւ 7 , կը կարգադուր նմանապէս Եօթանասնից թարգմանութեան եւ Երրայական օրինակին մէջ , եւ կը թուով մը Երայեցւոց յեղիպոսս բնակութեան տեւողութիւնը ցոյց կու տայ : Աստուած կը յաւելու , համ. 16 , որ Աբրահամու զաւակը պիտի վերադառնայ ի Պաղեստին չորրորդ Էսերունդին (երբ տօժ) : Իսկ տօժ բառը կը նշանակէ «մարդկային կենաց տեւողութիւնը» եւ կրնայ իմացուիլ իրեւ մի դար : Մեկնիչներն այս մարգարէութեան կը կցեն նաեւ Ս. Պողոսի խօսքը իւր ճառին մէջ ի ժողովրդանոցի Անտիոքայ Պիսիդիայ. Գործ. ԺԳ. 19—20 : Վուրկաթայի ընթերցուածը կ'ընդունին , որ քննադատական տեսակէտով լաւագոյնն է , եւ շուրջ 450 տարի թիւը կ'իմանան Ծննդոց ԺԵ. 13. ի 400 տարիներուն համար , աւելցնելով անապատի մէջ անցած 40 եւ Յեսուայ ձեռքով Պաղեստինու գրաւման 7 տարիները : Աքիւլը , Ամմոնացւոց զօրավարը , աւելի վերջը Հողովիեռնէսի կը պատմէր , Յուդ. Ե. 9. Թէ Իսրայէլացիք Եգիպտոսի մէջ բազմացած էին չորս հարիւր տարուան մէջ աֆրիկայի , մինչեւ անթիւ անհամար բանակ մը կազմել : Քանի մը մեկնիչներու համաձայն (Քնապէնպաւէր , մեկն. յեղեկ. 1890. Թրօշօն , Եգեկ. 1884) Եգեկիէլ չորրորդ Գլխոյն 5 եւ 6 համարներուն մէջ կը նախագուշակէ Եգիպտոսի երկրորդ գերութիւն մը , որոյ տեւողութիւնը պիտի ըլլար 290 տարի , աւելի 40 օրեր : այսինքն 430 տարի , զի օրերը տարիները կը ցուցնեն :

Այս սրբազան փաստերու կրնանք միացնել , 430 թուոյն ի հաստատութիւն , ուրիշ փաստ մըն ալ Եգիպտոսի պատմութենէն : Շատ ճշմարտանման է որ Յովսէփ Եգիպտոս բերուեցաւ Հովիւ թագաւորաց ժամանակ , եւ ընդհանրապէս կը կարծուի որ անիկայ պաշտօնեայն եղաւ Աբաբի Բ. Փարաւոնի , զոր Մանիթօն կ'անուանէ Աբոֆիս : Արդ այս թագաւորին թագաւորութեան եւ Մէնէֆթիսի դաւալալութեան միջեւ , որուն ժամանակ ելքը տեղի ունեցաւ , «պէտք է դնել առ նուազն 150 տարիներն որ ըստ եգիպտալոսոսից կը պահանջուէին որպէս զի տեղացի իշխաններն կարող ըլլային Հովիւներու տիրապետութիւնը տարածել . յետոյ նաեւ ԺԷ. ցեղին լայն տեւողութիւնը եւ ԺԹ. ին մի մասը , այսինքն աւելի քան տասնուվեց թագաւորութիւններ , որոց երկուքը

միայն (Թոմսէս Բ. եւ Ռամսէս Բ.) 121 տարի զրաւեցին » (Պրուքէր) : Ուստի երբայեցւոյ յեզրպտոս բնակութեան տեւողութիւնը ճշգրտուի 430 տարի եղած է : Հետեւաբար , ինչպէս կը կարծէ Օրբէր , եթէ եւքն յեզրպտոսէ տեղի ունեցաւ յամին 1493 Ն. Ք. , Իսրայելացւոյ մուտքն յեզրպտոս է յամին 1923 , Յակոբոյ ծնունդը՝ յամին 2053 , եւ Արքահամուրի Պաղեստին գալը՝ յամին 2138 : Բայց այս թիւերը միշտ անստոյգ են :

Զ. Ելքէն մինչեւ ցշին ուրիւն երեսադեմայ Տաճարին : « Բոլոր եզրպտախօսներն ժամանակներու միաբանութենէն եւ զէպքերու համընթացութենէն առաջնորդուելով , համաձայնութեամբ կը հաստատեն թէ եբրայեցւոյ Եզրպտոսէն ելըը տեղի ունեցած ըլլայ ԺԹրդ ցեղի իշ խանութեան ժամանակ . բայց անհամաձայն են թագաւորին անուան վրայ , որու տակ այս մեծ զէպքը պատահեցաւ : Ոմանց համար , ինչպէս Մասթէրո , Սեթի Բ. ն է . իսկ Լիքսիոս , Բուժէ եւ Շապաս , որոնց կը հետեւին Գաղղիոյ , Անգղիոյ եւ Գերմանիոյ գրեթէ բոլոր գիտնականներ , Լընօրման , Սէյո , Պրուկշ , Էպէրս , եւն , կը հաւատան թէ Մէնէթթա՝ Ա. ն է » : (Վիկուրու) : Կարծեաց այս տարբերութիւնը ելքի թուականին վրայ մեծ ազդեցութիւն մը չունի : Յիրաւի այս թուականը չկրնար ճշգրտել՝ եզրպտոսի թագաւորներուն ժամանակագրութեանը համաձայն , որ դեռ չատ անստոյգ է : Ս. Գրոց եւ Յուդայի ու Իսրայէլի թագաւորաց պատմութեան վրայէն կ'որոշուի : Օրբէր զայն կը պնդէ Ապրիլ ամսուան մէջ 1493 ին Ն. Ք. : Ուրիշ ժամանակագիրները իրմէն քանի մը տարի տարբերութեամբ միայն կը հեռանան . Լաութ կը դնէ 1491 ին , Մուր՝ 1500 ին :

Ելքը՝ Աղոմոնի տաճարին շինութենէն բաժանող ժամանակամիջոցը ճշգրիտ թիւերով որոշուած է՝ Գ. Թագ. Զ. 1 . ըստ եբրայական օրինակին 480 տարի է . եւ ըստ Եօթանասնից 440 : Այս թուականին վրայ մեծամեծ վէճեր տեղի ունեցան : Անոր վաւերականութեանը ոմանք հակառակիցան . ոմանք ալ զայն նկատեցին իբր շրջանակային կամ պարբերական (cyclique) , որովհետեւ տասուերկու անգամ 40 էն կը ծաղի 480 : Ժամանակագիրներէն ոմանք զայն անբաւական դանելով , կ'ուզեն աւելցնել . իսկ ոմանք չատ դանելով , կ'ուզեն կրճատել եւ նուազեցնել : Առաջիկաներն իրենց կարծիքը կը հիմնեն Դատաւորաց զրքին ժամանակագրութեան վրայ :

Իւրաքանչիւր դատաւորութեան տեւողութիւնը նշանակուած է սրբազան մատենագիրէն . եւ ամենուն գումարը կը հասնի 410 տարիներու : Եթէ ասոր վրայ աւելցնենք Հեղեայ դատաւորութիւնը որ 40 տարի տեւեց (Ա. Թագ. Դ. 13), եւ Հէգիէն մինչեւ Սողոմոնի չորրորդ տարին անցած ժամանակամիջոցը , որ կը կազմէ 84 տարի , պիտի ունենանք 534 տարիներու գումարը : Եզրպոսէն ելլելէն մինչեւ Յեսուայ մահը անցած 65 տարիները վրայ դնելով , նաեւ Սաւուղայ դահակալութենէն առաջ Սամուէլի դատաւորութեան եւ Յեսուէն մինչեւ Գոթոնիէլ անցած ժամանակներուն երկու անժանօթ թիւերը զանց առնելով ալ , առ նուազն պիտի հասնինք 599 գումարին : Այս գումարը ըստ բառականին կը համաձայնի Յովսէպոսին՝ յնչից մինչեւ ցշինութիւն տաճարին հաշուած 592 տարիներուն հետ (Հն. նր. Ը. Գ. 1.) : Գործոց առաքելոց մեկնիչները որ « ընկալեալ օրինակին (texte) » ընթերցուածին կը հետևին (Ժ. Գ. 20.), Դատաւորաց պարբերութեան 450 տարի կը պնդեն եւ կը դնեն Գ. Թագ. , 2. 1 : (Տես Գրամբօն , Դրըլիէ , եւն.) : Ամենէն աւելի արժանաւոր ենթադրութիւնն է ընդունիլ որ դատաւորներէն շատերը ժամանակակից եղած ըլլան : Սրբազան մատենին ուշի ուշով խորհրդածութիւնը ինդրոյն այս կերպով լուծման շատ մեծ հաւանականութիւն կուտայ . թէեւ երբէք հնար չկայ ստուգապէս որոշելու թէ՛ որ դատաւորներն միանգամայն ապրած ըլլան : (Տ. Գլէր , Դաւրք. 1880. Հումմէլաւէր , Մեկն. ի զիրս Դատ. 1888 , էջ 12-13 . Մուր. եւն.) : Եզրպոսէաններն դատաւորութեանց ժամանակակցութեան ենթադրութիւնը դեռ աւելի առաջ մղեցին . եւ սրբազան պատմութեան ու Եզրպոսական պատմութեան միջեւ կատարելապէս ժամանակի զուգընթացութիւն մը հաստատելու մտքով , անպատի , Յեսուայ , Դատաւորաց եւ Դաւթի պարբերութիւնը 300 կամ 350 տարի նուազեցուցին . (սես Լընօրման , Հին պատմ. Արեւելից , Թ. տպգր. , հ. 2, 1888.) : Բայց Եզրպոսի պատմութեան ժամանակադրութիւնը Իբզ ցեղէն անդին այնչափ սպառնով չէ , որ կարենայ թաղաւորութեանց Գրքին ցոյց տուած ժամանակադրութիւնը տկարացնել . եւ մինք զայն պէտք է հաստատուն պահենք մինչեւ որ հակառակը բացորոշապէս ապացուցուի : Ուստի , եթէ Ելքը տեղի ունեցած է 1493 ին , Սողոմոն Աստուծոյ տաճարին շինութեան ձեռք

զարկած պիտի ըլլայ 1013 ին Ն. Ք. : Բայց հին պատմութեան
զուգընթաց ժամանակակցութիւնը կ'երեւի հաստատել թէ
Սողոմոն այս մեծ գործոյն կատարմանը քանի մը տարի ա-
ւելի ուշ ձեռք զարկած ըլլայ :

ԳԷՈՐԳ Վ. ԹԵՐԶԻՊԱՇԵԱՆ

(Շարայարելի)

ՕՐԷՆՍԴՐՈՒԹԻՒՆ ՕՍՍԱՆԵԱՆ

ԸՍՏ ԾԻՍԻՆ ԱՆԱՖԻՏԱՅ

(Շարունակութիւն տես քիւ 17 եւ վերջ)

§. Ա. Առաջին դասու (Զառու-Արհամ)

ժառանգաց վրայ .

Յօդ. 203 . — Այսր դասու Զառու-Արհամ ժառանգաց
մէջ մերձաւորագոյնն հանդուցելոյն՝ ի բաց կը մերժէ յետա-
գոյ աստիճանի ժառանգը . այսպէս ուղղակի դասեր դուստրն
կը նախագասուի որդւոյ դստեր դուստր թոռան :

Եթէ նոյն աստիճանի ազգականք համընթանան , նախա-
դաս կ'ըլլայ այն անձն՝ որ կապեալ է հանդուցելոյն այնպիսի
ազգականի մը միջոցաւ , որ ժառանգ պիտի ըլլար , եթէ հան-
դուցեալէն յետոյ մեռնէր :

Այսպէս որդւոյ էգ թոռն, դստեր էգ թոռան նախադաս է ։
 Եթէ ամենայն ժառանգք հաւասար աստիճանի ըլլան եւ
 ոչ ոք ի նոցանէ իջնայ այն անձէն՝ որ ժառանգ պիտի ըլլար ,
 եւ կամ եթէ ամէնքն ալ իջնան ի ժառանգաց , բաժանումն
 (ժառանգութեան) կ'ըլլայ ըստ զլիսոց , յարգելով միշտ արուաց
 իրաւունքն առ կրկինն՝ ի համընթացութեան ընդ էդս ։

Բաժանումն (ժառանգութեան) կ'ըլլայ ի հաւասար մա-
 սունս , եթէ ժառանգք վերաբերին նոյն սեռի ։

Այս տրամադրութիւնս մերձեցնալի է եւս եւ այն զիպ-
 ուածոյն , յորում ամենայն նախորդ ծնողք ժառանգաց նոյն
 սեռի ըլլան ։

Եթէ նախորդ ծնողք վերաբերին այլեւայլ սեռի՝ բաժա-
 նումն (ժառանգութեան) կ'ըլլայ ըստ ցեղից , հիմն բռնելով
 բաժինները , որ պիտի պատկանէին նախորդ ծնողաց , եթէ
 կենդանի մնային հանգուցեալէն յետոյ ։

§. Բ. Երկրորդ դասու (Զառու-Արհամ)

ժառանգաց վրայ

Յօդ. 204. — Երկրորդ դասու Զառու-Արհամ ժառան-
 րաց մէջ մերձաւորագոյնն հանգուցելոյն՝ առաջնութիւն կը
 վայելէ միւսներուն վրայ , որ եւ է աստիճանի վերաբերին
 անոնք . այսպէս մեծ մասն երրորդ աստիճանի ի բաց կը մեր-
 ժէ մեծ հաւն չորրորդ աստիճանի , առանց նկատողութեան
 սեռի միջնորդական ազգականաց ։

Եթէ Զառու-Արհամ ժառանգք նոյն աստիճանի ըլլան եւ
 միայն մէկ մը անոնցմէ բաժնուած ըլլայ ի հանգուցելոյն այն
 ազգականի միջոյաւ , որ ժառանգ պիտի ըլլար , կը բաժնուի
 ժառանգութիւնն առանց նկատողութեանն միջնորդական ազ-
 գականի ։

Եթէ նոյն աստիճանի վերաբերին , միջնորդական ազգա-
 կանաց կամ ամէնքն ժառանգք կըլլան կամ ամէնքն ժառանգք
 չըլլան , ժառանգութիւնն կը բաժնուի ըստ ցեղից . երկու եր-
 րորդ տալով այն ժառանգաց՝ որոց իրաւունքն յառաջ կուգայ
 ի հօրէ հանգուցելոյն , եւ մէկ երրորդ տալով ազգականաց
 մօր ։

Եթէ միջնորդական ազգականք նոյն աստիճանի ըլլան կը բաժնուի ժառանգութիւնն ըստ զլսոց :

Ի բաժանմունս պէտք է յարգել արուայ արտօնութիւնը այս իմաստով որ անոնք էգերուն բաժնին կրկինը առնուն :

§. Գ. Երրորդ դասու (Զաուլ-Արհամ)

ժառանգաց վրայ :

Յօդ. 104. — Այս դասուն մէջ մերձաւորագոյնն հանգուցելայն նախադաս է ի ժառանգութեան :

Եթէ նոյն աստիճանի Զաուլ-Արհամ ժառանգաց մէջ որդւոց որդի մը ըլլայ, որ ընդհանուր ժառանգ պիտի ըլլար, սոյն ժառանգն նախադաս կ'ըլլայ սերնդոց անձին՝ որ ժառանգ չպիտի ըլլայ :

Եթէ նորին աստիճանի ամենայն ժառանգք՝ միոյ ընդհանուր ժառանգի սերունդք են, կամ եթէ ամենքն եւս չեն սերունդք ընդհանուր ժառանգի, կամ եթէ անոնցմէ ոմանք սերունդք ըլլան օրինաւորական ժառանգի, եւ ոմանք սերունդք ըլլան ընդհանուր ժառանգ եղող ազգականի, ժառանգութիւնն կը բաժնուի ըստ ցեղից, ի նկատողութիւն առնելով զորպիսութիւն միջնորդականի :

§. Դ. Զորրորդ դասու (Զաուլ-Արհամ)

ժառանգաց վրայ :

Յօդ. 206. — Այս դասուն մէջ, եթէ համընթանան ազգականք մի եւ նոյն հայրական կամ մայրական դժի, նախադաս են անոնք՝ որոց զօդն ազգականութեան զօրաւորագոյնն է, այս իմաստով որ հարադատք նախադասին արեւակցաց, եւ արգանդակցաց որոյ եւ է սեռի :

Եթէ զօդն ազգականութեան մի եւ նոյն է, բաժանումն (ժառանգութեան) կ'ըլլայ ըստ զլսոց, պահելով միշտ արուայ արտօնութիւնը կրկին առնելու :

Եթէ այլեւայլ դժերու վերաբերին, չիք նախադասութիւն ի շնորհս զօրաւորագոյնն զօրի ազգականութեան :

Բաժանումն կ'ըլլայ երկու երրորդ բաժինները հայրենի ազգականաց տալով, զոր օրինակ հարազատ հօրքրոջ, եւ երրորդ բաժինը մայրենի ազգականաց տալով, զոր օրինակ մօրքրոջ :

Յօդ. 607. — Չորրորդ դասու սերնդոց մէջ որոյ եւ է գծի մերձաւորագոյնն հանգուցելոյն նախադաս է հեռաւորաց նորին աստիճանի եւ նորին կողման. հարազատքն կը նախադասին արեւակցաց եւ ասոնք կը նախադասին արզանդակցաց :

Երբոր զօդն աստիճանի, գծի եւ զօրութեան հաւասար է, Աջեպն նախադաս է : Այսպէս հօրեղբօրէ ծնած էգ հօրեղբօրորդւոյն եւ մօրքեռէ ծնած արու մօրքեռորդւոյն մէջ՝ առաջինն՝ որ Աջեպ է ի բաց կը մերժէ երկրորդը՝ որ Աջեպ չէ :

Երբոր աստիճանն հաւասար է եւ գիծն տարբեր, բացառական նախադասութիւն տեղի չունի ո՛չ ի չնորհս Աջեպ յատկութեան. ժառանգութիւնն կը բաժնուի երկու երրորդ մասունքը հայրենի կողման ազգականին տալով, եւ մէկ երրորդը մայրենի կողման ազգականին սեփականելով :

Վ Ե Ր Զ

ԱՆՍՆԻԱ ՆԱՐԵԿԱՑԻ

(Շարունակութիւն տես քիւ 11)

Եւ յորժամ աղօթաւ առնես՝ մի տար խորհրդոցդ այսր անդր
ելանել . այլ զմտաւ ամ՝ թէ ո՞յր առաջի կայի . երկնաւոր
թագաւորին Աստուծոյ՝ որ յալան թօթափել զերկինս եւ զեր-
կիր զոյացոյց , վասն որոյ ասէ Սողոմոն , « Որպէս մէտ մի ի
նժարից կշռոց . . . եւ որպէս կաթ մի որ արկանի առաւօտու
յերկիր » , այսպէս է ամենայն աշխարհս առաջի Աստուծոյ :
(Իմաստ. Ժ.Ա. 23) . Յորժամ զայս զմտաւ ամես՝ միտքդ զար-
հուրի , եւ երկիւղիւ մատուցանես զաղօթան . եւ յորժամ միտքդ
քարացեալ լինի , եւ ոչ գայ ի զղջումն , այսպէս ասա . « Արի
հիւսիս , եւ եկ հարաւ , շնչեա՛ ի պարտէզ հոգւոյ իմոյ , (Երգ
երգոց. Դ. 16) հալես զսառնամանիս մեղաց իմոց : Տէր իմ,
արա՛ ինձ՝ զարուհ հոգեւոր , որ հաներ զլուրն ի վիմէն՝ արսւ
զսիրտ իմ ընդունարան արտասուաց : Եւ ասա՛ ընդ միտս քո .
ոչ տեսնես զաշխարհականն , զիմքդ ճեպին եւ գործեն զիւ-
րաքանչիւր անդատան , իսկ զու զհոգւոյդ անդատան անգործ՝
թողեալ . եկն առաւօտ եւ ոչ վաստակեցի , եհառ երեկոյ եւ
զնամ ունայն ձեռօք . ոչ դիտես թէ նօթի է մարմինդ , քանզի
Այսօր իբրեւ զերէկ ոպանանէ եւ վաղիւն որպէս ոտուեր երե-
կոյի : Զմտաւ ամ զայնս՝ որ երէկ երեւէին , այլ փոխեցան առ
Տէրն նոցա եւ մեր :

Արդ իբրեւ հանապաղ զայս զմտաւ ամես , միտքդ ի զղջ-
ւումն սովորի , եւ շնորհն արմատանայ առ քեզ : Այլ եթէ ա-
սիցես , եթէ զօրինակսդ յերկրաւորացս աստի առեալ ես , եւ
մեղադրես , քանզի եւ մեք մարմնաւոր եմք , եւ զօրինակն
երեւելի պիտի առնել . որպէս եւ Տէր զերկնաւորն երկրաւո-
րօքս օրինադրէր . եւ վասն մեր զղջանալոյ՝ նուառտ օրինա-
կաւ , որպէս ասէ Աւետարանն . « Նմանեցաւ արքայութիւն
երկնից խմորոյ՝ զոր առեալ կնոջ թագոյց ի գրիւս երիս ալիւ .
մինչեւ ամենայն խմորեցաւ » : Եւ « Նմանեցաւ արքայութիւն
երկնից տան կուսանաց » . եւ գանձի ծածկելոյ յաղարակի :

եւ ուսկանի արկելոյ ի ծով : Եւ Առաքեալն ասէ . երկնաւորքն երկնաւորօքս իմացեալ տեսանին :

Այլ զոր եղաք յաղագս զՉմասն շնորհի է որպէս եւ խնդրէիր : Եւ արդ արտասուս՝ յամենայն զրոյց վկայեալ է, որպէս եւ Մարգարէն ասէ. Լայից զամենայն զիշեր ի փահիճս իմ. եւ եղեն ինձ արտասուք իմ ի տուէ եւ ի վիշերի . Եւ Երեմիա ասէ « Ով առնէր զզլուխ իմ ի շտեմարան ջուրց եւ զաչս իմ աղբերս արտասուաց զի լայի ի տուէ եւ ի վիշերի » : Եւ Եսայի ասէ . Թողէք զի լացից եւ մի՛ բռնադատէք զիս մխիթարել : Եւ ցիւղեկիէլ ասէր Աստուած , « Զգեցիր հանդերձ սոցոյ , եւ երթ նիստ յանդիման ժողովրդեան , եւ հոգոց հան , եւ եթէ հարցանիցեն ցբեզ թէ զի՞ այդպէս լաս , զու ասասցես . բոթ լուայ որ զաւոյց է բարկութիւն ի Տեառնէ , թերեւս ընդ քեզ նախանձեալ լացցեն առաջի իմ եւ ողորմեցայց նոցա : Ի բանի առնէր Աստուած զՄարգարէն , եւ զժողովուրդն յարտառուս յորդորէր : Եւ Մարգարէն Յովէլ ասէր . « Դարձարուք առ իսպահօք եւ լալով եւ կոծով . պատառեցէք զսիրտս եւ մի՛ զհանդերձս » : Եւ զարձեալ ասէ . « Սուգ ասէք քահնայք , ննջեցէք խորգով սոսշտօնեայք : » Եւ նոցն ինքն Տէրն ասէ . « Երանի՛ որ լան այժմ զի ծիծաղեսցին . երանի՛ սգաւորաց զի նոքա մխիթարեսցին » : Եւ առաքեալն ասէ . « Լալով ասեմ զթշնամեաց խաչին Քրիստոսի : Եւ զարձեալ թէ « ի բազում վշտաց եւ ի նեղութենէ սրտի զրեցի առ ձեզ բազում արտասուօք » : Եւ թէ . « Ոչ զազարեցի զերկեամ մի արտասուօք խրատել զիւրաքսնչիւր ոք ի ձէնջ » : Եւ առ Տիմոթէոս գրէ . Յիշեցի զարտատուան քո՝ զի լցայց խնդութեամբ :

Եւ ի վարդապետաց անչտփ են վկայութիւնք արտասուաց . Որպէս ասէ Աստուածաբանն . « Մի՛ արհամարհեր զտրտօսը որ բազում արտասուաց արժանաւորս ախտացար , եւ ապա ողորմութիւն գտեր » : Եւ Բարսեղ ասէ : « Արտօսը եւ ազաշխարութիւն զարատաւոր անձինս հաւասար մկրտութեան պայծառացուցանէ » : Եւ Եփրեմ ասէ . « Յորժամ խօսի մարդ ընդ Աստուծոյ ի սուրբ ազօթս իւր , այնպիսին ոչ է ի վերայ երկրի՝ այլ անդր ի վեր յերկնիս . անտի քաղցրանայ , անդուստ լուսաւորի . եւ աստուածային լուսովն լցեալ լինի » : Եւ Յովնան ասէ . « Զիք ինչ այնպէս սիրելաբերութեանցն ճգնութիւնք , որ բժշկեն զվիրաւորեալս մեղօք , վրկեն զգեւեալս ի ոստանայէ , կանգնեն զկործանեալս անիրաւութեամբ ,

յարուցանեն զհիւանդացեալսն ամբարշտութեամբ, սրբեն զաղտեղեալս պղծութեամբ, լուսաւորեն զխաւարեալս մոլութեամբ, եւ մաքրեն զպահպանողսն յամենայն յանցանաց, եւ կացուցանեն մեծապայծառ առաջի բեմին Քրիստոսի, եւ ընդ նմին ժառանգել զերկնից բարութիւնսն ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր որում փառք յաւիտեանս, Ամէն :

Ահա ի վախճան ամենայնի հոս կը փութամ ներումն խնդրել ընթերցասէրներէ ամենայն թերութեանցս՝ որ եթէ զաղափարելու ժամանակ, եւ եթէ կարծիքներս յայտնելու առտեն պատահած են : Եւ սոյն խրատն, իբրեւ հարազատ Անանիայի Նարեկացւոյ դործ, կամ իբրեւ անհարազատ, ամբողջ կամ աղաւաղեալ իւրաքանչիւր ոք իւր կարծեաց մէջ սղաւտ մնալով, ինչ եղանակաւ որ նկատուի, իմ կողմանէս իբրեւ անտիպ զրուածք մը ի տիպ արձանագրելով, կը նուիրեմ հնախոյզ գրասիրաց նոր առիթ մի եւ նոր նիւթ նորանոր ասից :

Միայն այս ալ կը ծանուցանեմ որ Խրատիս մէջ զըտնուած Ս. Գրոց կոչումներէն մի քանին միայն թուարկելով՝ առը առանց զլիսահամար եւ թուահամար նշանակելու ձեռագիր օրինակին համեմատ թողլուս պատճառն՝ այս եղած է որ վկայութեանց զիւտը զիւրացնող բոլոր Աստուածաշունչ գրոց համաբարբառն Հայերէն լեզուաւ ունինք այժմ ի ձեռին, ջանիւք եւ շնորհիւ Երուսաղիմայ Յակոբեան միաբաններէն Թադէոս վարդապետի Աստուածատրեան, զոր իւրաքանչիւր ոք կրնայ ստանալ : Աստուածաշունչ գրոց Բաղրատունեան սուպերութեան վրայ լինելով յօրինեալ :

Հուսկ խոստովանելով թաղմապատիկ թերութիւնքն իսկ որ ունի այս Խրատիս ձեռագիր օրինակն, լաւագոյն եւ ընտիրներն տեսնելու յուսով կըսպասեմ յընթերցասիրաց մեծամեծ օժանդակութիւններ՝ ներկայս յատակելու եւ լուսաւորելու՝ գրադարաններու մէջ փոշոտած ձեռագիրներն որոնելով : Առ այժմ ես նուիրելով զայս կը խնդրեմ չնայիլ ընծայիս ոչնչութեան այլ ազդեղութեւ լինելու բաղձանացս :

ԳՐԻԳՈՐ Վ. ԱՇԸԳԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐ ԼԱՆԳԵՍՆ

Ե Ի

ԿՐՕՆՔ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 17)

Ա. Տկարութիւն բանի . — Մարդ բանաւոր եւ մտաքի . եւ սակայն ընդ օրինօք մարմնոյ է փակեալ , ընդ զանազան ախտիւք անկեալ , եւ թշուառ բնութեան վիճակեալ : Բանաւոր՝ բայց միտք նորա սահմանափակ . չի անգոր առ իմացօնս ճշմարտութեանց , այլ տկարանայ ի տեսանել եւ ի ճանաչել զամենայն միանգամայն . եւ զի մահկանացու է՝ չեն ինչ զարմանք թէ եւ զիւրապատիր եւս իցէ : Ապա ուրեմն են վրիպանք որոյ պատճառ նոյն ինքն է մտացս տկարութիւն : Մարդոյ անհնար է ակն յայտնի եւ պարզաբար զամենայն ճշմարտութիւնս նկատել , զի զյոլովս ի ծանօթութեանց բազմապատիկ համեմատութեամբ եւ տաժանելի ճգամք սոսմայ . եւ ընդ բազում մոլորահետ շաւիղս անցեալ մտաց՝ ապա ուրեմն հասանէ ի սահմանս ճշմարտութեան : Արդ մի եւ եթ անզդոյ ինչ՝ եւ առ վայր մի եւ եթ թեթեւումն եւ քնածուծութիւն մտաց՝ բաւական է մուտ տալ պատրանաց սպրդելոյ ի ներքս յարամրի ի վախճան գործոյն եւ ճգանց : Վասն որոյ չեն բաւական հանճար եւ ուղղութիւն մտաց ի պատրանացս զմեզ պահելոյ :

Բ. Տգիտութիւն . — Միտք մարդոյ՝ որպէս տաացաք՝ սահմանափակ են ի ծանուցեալսն , եւ թերիք եւ անկատարք եւ ստապատիրք նոցա կերպարանք . այլ ոչ այդչափ միայն , զի բազում ինչ է զորս ի սպառ անգիտանայ : Գիտութիւն անգաստան իմն լայնարձակ՝ զորս թողին երկինք ի խնամա մեր եւ ի փստակ , է ուրեք զի ինքնին պտուղքն արդասաւորին . բայց իբր ի բազումս քրտանց պէտք են եւ ճգանց առ ի զնոյն բեղմնաւորել . եւ ոչ բնաւ բաւեսցէ մարդ ոք առանձինն զբա-

վանդակն մշակել : Իսկ արդ զիւրից իցէ հնար անձանօթիցն լինել ուղղադատ . տես աղէ զռամիկն որ անգիտակ օրինաց բնութեանն եւ կարգաց՝ որչափ զիւրագոյնս լինի խաղալի զգայութեանց եւ զնորից մտաց . վասն որոյ եւ պատճառս ինչ եւ մեկնութիւնս ըստ մտի կարկատէ զեղելոյն : Եւ դարձեալ յողունք ի նրբահանձար կարծեցելոց ոչ ինչ օտար ի ռամկէն վաղվաղեն ի դատաստանս , եւ զանգիտկեաց լծիս հատանեն համարձակ : Սակաւագիւտք են արք զիտակք ամենայնի . քեր-
զող անուանի անգիտանայ զգաղտնիս բարձրահայեաց զիտու-
թեանց . այր երկրաչափ անդէտ է զազանեաց սրտի մարդոյ . եւ եթէ ջան դիցէ ոք ի սոցանէ անյր քան զսահման իւրոց ծանօթութեանցն արչաւել՝ զինչ ինչ զարմանք եթէ զրահետ կըցէ ըստ ուղին : Եւ այս երկրորդ պատճառ անկարողութեան մասաց մարդոյ ի խոյզ եւ ի խնդիր ճշմարտութեան :

Գ. Թերակատար իմաստութիւն . — Զօրհանապաղ տե-
սանեմք զբազումս զի շատոցեալ ընդ վտարանդի ինչ եւ հա-
րեւանցիկ զիտութիւնս , զԻրեռօք եւ եթ քերեալ ամենայնի , եւ ոչ ինչ իրիք մակացութեան ի խորս զանձինս խառնեալ : Է սոցա ախտ անբուժելի յամենայնի խելամուտ զանձինս համա-
րել եւ վարդապետս անկոչս , եւ յայնս իսկ յորս թերակատար յոյժ նոցա ծանօթութիւն : Վասն որոյ ընտրեալագոյն է ինքնա-
դատ ազիտութիւն՝ քան զիմաստութիւն սնապարծ : Զի որ հանձարեղն է ճանաչէ զանձին տկարութիւն եւ լինի խոստո-
վան . իսկ որ թերիմաստ՝ մտահաճ ընդ զիտութիւնն , եւ զոր չունին՝ ընդ այն ամբարհաւածէ , եւ ի պնդել անդ զհետ աղօտ նշուլից մտաց իւրոց՝ մոլորեալ գտնդաչէ . ուստի յառաջ զան
մտահաճ ձեռներեցութիւնք այգանելիք եւ վնասակարք :

Դ. Գիտութիւնն ինքնիւն . — Եւ նոյն ինքն զիտութիւն մերթ եւս պատճառ համարի վրիպանայ . երանի՛ արդարեւ այնոցիկ որոց միտք յերկար դեզերանս ուտմանց ճոխացեալք՝ ընդ բազմապատիկ հմտութեանցն խորհուրդս ուղղադատս ու-
նիցին : Այլ քանիք իցեն այսպիսիք , եւ բազում այն է՝ զի այդ ամենայն ոչ ժողովի ի մի վայր : Տկարամտացն բունն ինչ է անբերելի հմտութեանցն ճոխութիւն . զի չեղջակոյտ ծանօթութիւնք առ ոչ ինչ են պիտանացու եթէ ոչ զոյգ նմին իցէ եւ մասցն զօրութիւն : Զի զիտութիւն առանց բանին օժանդակութեան մոլորեցուցանէ զստացիչն իւր , որոյ ի դարձ-
ուղարձ նշուլիցն չլացեալ՝ ոչ զօրէ հասանել ի զիտութիւն

ճշմարտին : Զատն զայս ինքնին իսկ իմաստունք դարուց վերային :

Ե. Թիւր յարմարութիւն ճշմարիտ սկզբանց . — Միտք մարդոյ միշտ ի ծուփս գիտութեանց եւ ծանօթութեանց՝ եւ աշխարհ ամենայն բնականն եւ իմանալին թողեալ ի ձեռս նորին ի քնին՝ ամենայն ուրեք ճշմարտութեանն չրջի ի խնդիր . եւ համարի զանձն հասու լեալ այնմ՝ մինչ չեւ զգաձեալ լուսով նորին՝ որ սնարագիւ զնա պարագրիցէ , զհերքինս գայս եւ զխորամուկս հաւանութիւն համարի նա անվրէպ ստուգութիւն : Բայց ճիշդ ոմանք յաշխարհի այսպէս ի խնդիր ելանեն ճշմարտութեան , եւ ոյք ոմանք յաջողեն : Այլ քանի այնոքիկ են մանաւանդ որ ընդ ճշմարիտ սկզբունս միջին թիւր իմացմամբ , եւ զթիւրս ընդունին ընդ ճշմարտին չիտթեալ : Բազումք եւս ընդ ճշմարտատպին զստոյգն խառնեն եւ զհաւանութիւն առ ստոյգ գրեն :

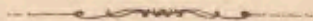
Զ. Մտախաբութիւն . — Այլ են եւ ոմանք , նա բազմաց ի մարդկանէ այնպէս պնդադոյնս կապել ընդ խորհրդոց ինչ մտաց՝ մինչեւ դոզցես անկարանալ զայլ ինչ բնաւ առնուլ ի միտ . եւ այնպէս ի նոսին խորատոյզ ընկղմելն՝ իբրեւ զի ոչինչ իմիք այնուհետեւ լինել հասու . եւ այսպէս զիւրեանց բերմունս տածելով անկատար ծանօթութեամբք պատրին ի դատաստանս մտոց : Այսպիսիք ի սկզբանէ սիրողք դտանին նորանոր գրութեանց , յորս բազում անգամ մոլորահետ զարտուղին միտք : Զոր ինչ դոզցես ի վեր քան զմիտս երեւի՝ մերթն , ոչ այլ ինչ տեսանեն բայց զիւրեանց զմտաց ըզծունդ , եւ առաջի ինքնաստեղծ մտացն խորհրդոց՝ հարկ է տեղի տալ ցուցականութեանց եւ յիշատակարանաց եւ բանին իսկ գլխովին : Աստի ծագումն առին երազապատումն այն քաղաքակրթիւնք՝ որ աշխարհի խաղաղութիւն խոստացեալ՝ աղիտից եւ արհաւրաց կացին պատճառք : Զայս զարձեալ արժան է ի միտ անուլ՝ զի ըստ բազում զիմաց կերպարանին մեզ իրք , եւ ամենեցուն նոցա առաջի դէտակն կալ հարկիմք առ ի չպատրելոյ յանդգոյնս : յետ այսորիկ մեծ իսկ է եթէ զուղիղ դատաստան ի վերայ ածել կարասցուք :

Է. Բնդվայրաքնին հետազօտութիւն . — Թերութիւն մեծ է խելամտութեան անդր քան զչափն ձկտել . քանզի միտք մարդոյ անյագ բերեալ ի գիտելիս՝ զայրանայ ընդ արգելս ընդգիմակոտցո տկարութեան իւրոյ , եւ կամի վաղել ըզ-

նորքօք . է զի աջողէ , այլ իբր ի բազումս դահալէժ անկանի
յանդունդս ստուծեան : Օրինակն պարզագոյն զխորհուրդս իմ
առաջի արասցէ . զի բան եւ խիղճ մտաց եւ միաձայնու-
թիւն ազգաց եւ տիեզերք համօրէն ցուցանեն մեզ զէութիւն
գերագոյն էակի . բայց թէ զինչ նարտ Կոյութիւն՝ որպիսի
բնութիւն՝ զիանոյ իցէ մեզ հնար իմանալ : Ի նրաբանելն եւ
եւս յայտոիլ՝ դառաջնորդութիւն մտացն կորուսանումք . եւ
այնուհետեւ համարիմք յուսահատ կալ յանքնին էութենէ
Բարձրելոյն : Իբրեւ զի մինչ վայելէաք յանդորրու . ի լոյս ա-
րեգական եւ զնորա քաղցրաշունչ կենդանութիւն օրհնէաք՝
յայլ ինչիս լեւոյ յանկարծակի՝ ի հրաբորբոք նորին ակն յառել
զաչս յաւակնեցայ . եւ յորժամ աչք տկարագոյն առ ի զնորա
լոյսն տանել՝ ի հրացայտ ճառագայթիցն խաւարեալ կուրա-
ցան՝ առ անշօր տկարութեան զլոյս Դարա այսպանել համա-
րեցայ :

*

(Շարայարելի)

ՊԱՏԿԵՐ՝ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
քղբատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « .

Խորաքանջիշք թիշ 2 դանեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա , Եեշիլ փողոց
Թիւ 1 , ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 4

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیه طبع اولنشد

